

Ole Juul: *Som fuglespor i sne. Ole Wivel og kristendommen*. Forlaget Hovedland 2022. 201 sider.

Af Lise Præstgaard Andersen

Ole Juul (f. 1949) er pensioneret sognepræst – og bl.a. af den grund særdeles interesseret i *Heretica*-forfatterne, der med deres navnkundige tidsskrift (1948-1953) sandsynligvis kom til at udgøre den sidste forfattergruppe i dansk litteraturhistorie, der samlet var optaget af traditionssammenbrud sammenkædet med en kristen præget religiøs længsel. Hvis kristendommen ikke længere fungerede som fælles livsforklaring, men fremstod lige så skrøbelig som "Fuglespor i sne", kunne digtningen og kunsten så til gengæld bringe mennesket nærmere det guddommelige, hvad rationalisme og materialisme ikke havde formået? En strid mellem æstetik og etik optræder undervejs. Dyrkelsen af kunsten og kunstneren er et genkendeligt romantisk træk, men forsøget hos flere af forfatterne på alvorligt at nærme sig en kristen livstolkning, der endda tænkes udbredt til et folkeligt fællesskab, forekom nyt i efterkrigstiden. Gruppen markerer således et brud i den danske litteraturhistorie, hvor mange digtere siden 1871 havde været "bekendende ateister", jf. Lise Præstgaard Andersen i *Nordica* 38, 2021, s. 17-92.

Ole Juul har flere gange tidligere skrevet om *Heretica*-gruppen, bl.a. i "Den tavse Gud", *Heretica* 1948-53, Anis 1998, og i *Fortællingen om Martin A. Hansen og Heretica*, Anis 2009. Den nye bog om Ole Wivel og kristendommen er tilegnet "Ellen og Tage Skou-Hansen i kærlig erindring". – Skou-Hansen var den yngste og længstlevende *Heretica*-digter, og Ole Juul kendte ham personligt og havde samarbejde med ham, ligesom han tidligere havde haft med Ole Wivel.

Juul kom under sine teologistudier i Aarhus til at interessere sig specielt for Ole Wivel, idet han her for alvor opdagede, at skønlitteratur kunne behandle og udtrykke problemer, han selv tumlede med fra en teologisk synsvinkel. Han er således i høj grad hjemme i Wivels lyriske og essayistiske forfatterskab, som han

parafraserende og tolkende gennemgår i bogens første del. Og der demonstreres her, at Wivel fra og med gennembrudsdigtsamlingen *I Fiskens Tegn* (1948) og de efterfølgende overvejelser i *Den skjulte Gud. Breve til en Præst* (1952) via billedsproget kan opleves som kristen, men dog forbliver uden for kirkens dør. Oplevelsen af det guddommelige er for Wivel uløseligt knyttet til suveræn digtning og udtryksevne. "I ordet overlever, den sandhed vi forlod" hedder det i Wivels stadig kendte digt til Båring Højskoles indvielse fra 1959, der har haft fast plads i højskolesangbogen siden 1989. Her drejer det sig om det digteriske ord, men med association til det skabende Guds-ord fra Johannes-evangeliet. Ole Juul må dog konkludere, at Wivel trods sin religiøse søgen og sit kristne billedsprog egentlig forblev konfessionsløs og kirkefremmed – hans angreb på den kirkelig praksis og liturgi er mange – og forfatterskabet ender i en art nihilisme: "Wivel forbliver som sådan i dobbelt forstand udenforstående, hvilket de senere digte fra Skagen i særlig grad vidner om. En etisk dimension, som i tidligere digte fylder meget, er borte. Tilbage står stærke og rene digte, båret af en suveræn æstetisk fornemmelse, men nu i sin kulde og sit medmenneskelige fravær" (s. 186). Hvorfor, spørger Juul sig selv, udvikler forfatterskabet sig sådan – en del af forklaringen finder han i den kendsgerning, at de stærke venskaber omkring *Heretica*, som samtidig holdt Wivel fast på en optagethed af kristendommen og dens evangelium, blev borte. Martin A. Hansen, Sven Havsteen-Mikkelsen og K.E. Løgstrup døde i henholdsvis 1955, 1999 og 1981. Men måske ligger vejen til kulden og det menneskelige fravær også i, at Wivels kristendomsopfattelse i nogen grad blev en æstetisk øvelse – fremfører Juul forsigtigt.

Anden del af Juuls bog handler netop om de forsvundne venner. Wivel tog som bekendt på såkaldte kirkerejser med Martin A. Hansen og Havsteen-Mikkelsen, og dette udmundede i Martin A. Hansens *Orm og Tyr* (1952), illustreret af Havsteens karakteristiske kantede og kraftfulde streg. De to kunstnere havde kendt hinanden fra 1939, hvor de mødtes i sammenslutningen "Ringene", hvis leder var østrigeren Fritz Waschnitius. De unge mænd samledes her om en fascination af tysk romantisk og

efterromantisk digtning som modvægt mod samtidens angivelige åndløshed. Et hovednavn var den elitære og kraftfulde, nyligt afdøde tyske digter Stefan George (1868-1933), der selv havde brudt med Det Tredje Rige, men fascinationen af tysk kultur førte for en del af "Ringens" medlemmer til nazistiske sværmerier. Havsteen-Mikkelsen, der var engelsk gift, brød straks med "Ringens" den 9. april 1940, men Ole Wivel fastholdt i nogle år venskabet med eller snarere en dyb betagelse af Waschnitius og en heraf følgende beundring for Stortyskland, hvad der førte til, at han nær havde sat et andet tæt venskab over styr, nemlig det med Havsteen-Mikkelsen. Det blev dog genoptaget efter et angerfyldt brev, dateret 20. september 1943, hvor Wivel erkender at have ligget under for en "Besættelse, som et fromt Vanvid". Det fremgår også, at den nu afsvorne forbindelse med den åbenbart karismatiske østriger havde medført synspunkter og holdninger hos Wivel, som støttede Tysklands krigsførelse i Europa og hermed også besættelsen af Danmark.

Det lykkedes Ole Wivel at holde sin første ungdoms fejltagelser uden for offentlig interesse til sagen eksploderede mellem hænderne på ham i foråret 2001. Han havde ganske vist gennem sin karriere som inspirator og forlagsdirektør fået mange venner, men også undervejs skaffet sig fjender. Og da historien om de nazistiske vildfarelser kom frem, begik han den dumhed at nægte alt, i stedet for at forklare sig. I sine tidligere publicerede erindringer havde han delvist dækket over ungdomsårenes fejltagelser med udtrykket "romantisk heroisk vildfarelse". Jeg talte selv med den gamle frihedskæmper og medredaktør af *Heretica* Tage Skou-Hansen om sagen. Han var absolut ikke uforstående, men sagde: "Oles strategiske sans har svigtet ham". Og så udtrykte han i øvrigt en skuffelse over, at han ikke havde kunnet få vennen til at forklare sig. Han havde i flere breve, der var forblevet ubesvarede, opfordret dertil. Deres venskab måtte nok kunne holde til det, skrev han, men han ville som sagt gerne have en forklaring. En kort og korrekt fremstilling af hele forløbet omkring afsløringen af de storgermanske fantasier og polemikken i den anledning findes sidst i Ole Juuls bog. Her henvises bl.a. til *Nordica* 17, 2000, og *Nordica* 22, 2005, og desuden til Per Øhrgaard

(udg.), *Det ville være borgerkrig om vi to blev sat op mod hinanden. En brevveksling mellem Ole Wivel og Sven Havsteen-Mikkelsen*. Gyldendal, 2018.

Ole Juuls undersøgelse af Wivels forfatterskab fra 1948 og frem og især af holdningen til kristendommen undervejs er blandt andet et forsøg på at løse Wivels eftermæle fra skandalen. Der er meget andet at sige om ham og hans digtning. Og om hans indsats i kulturlivet.

Anden del af Ole Juuls bog indeholder tre kapitler om vennerne Havsteen-Mikkelsen, Martin A. Hansen og Løgstrups indflydelse på – og samspil med Wivel. Alle søgte de, at få tradition og modernitet til at klinge sammen, men alligevel på lidt forskellig måde.

Angående de to forsonede venner Havsteen-Mikkelsen og Wivel: Juul mener, utvivlsomt med rette, at den ro, Havsteen-Mikkelsen udstrålede, sammen med den sikre kristne overbevisning har virket tiltrækkende på den mere flagrende og tvivlende Wivel. Mens Wivel er udogmatisk og egentlig konfessionsløs, er Havsteen-Mikkelsen fast forankret i gammel luthersk kirkelighed og tro, der alligevel på en ny måde genspejles i hans billedkunst, der også er præget af norrøn oldtidskultur og studier af romansk byggekunst. Han kom således til at udsmykke mange kirker.

Wivel tilskrev Martin A. Hansen en lignende ro og styrke. Han synes ligefrem at opfatte en magnetisk kraft i hans personlighed, også selvom Martin A. Hansen havde sans for grundkonflikten hos den yngre forfatter mellem traditionsbevidsthed og viden om traditionsopløsning og i det hele taget om kriser og konflikter, som var typiske for mennesker i efterkrigsårene. Martin A. Hansen overtog i 1950 sammen med Ole Wivel redaktionen af *Heretica* efter digteren Thorkild Bjørnvig og litteraten Bjørn Poulsen. Den nye redaktion markerer en ændring i tidsskriftets holdning frem mod en digtning med en moralsk forpligtigelse, men stadig absolut uden politisk budskab eller veldefineret ideologi. Martin A. Hansen fastholdt endvidere digtningens forpligtigelse knyttet til det folkelige åndsliv, der dybest set er forankret i en historisk, kristen tradition, selvom han også mente her at kunne genkende en tidlig førkristen nordisk friheds- og retsfølelse. Dette bygger på

erfaringer, som Martin A. Hansen har med sig fra besættelsen, hvor han som deltager i frihedskampen var redaktør af det illegale blad *Folk og Frihed*. Siden længtes han efter det fællesskab, han havde oplevet i denne forbindelse.

Wivels møde med Løgstrup beskrives som følger: Han opfattede Løgstrup som den fra teologiens verden, der bedst forstod kunsten og digtningen. I mødet mellem de to tydeliggøres det for Wivel, at kunsten har forrang for kristendommen, hvis indhold og appel efterhånden nedtones til fordel for det æstetiske, hvad der som nævnt også kommer til udtryk i hans sene digte. Det er ikke langt fra at chokere Ole Juul, at forfatterskabets forhold til kristendommen endte på denne vis. Og af og til fornemmes glimt af irritation, når Wivels angreb på præster, liturgi og kirke nødvendigvis må refereres. Gik manden overhovedet ret tit i kirke, selvom hans lærergerning på Askov og efterfølgende stadige beskæftigelse med kristendommen gjorde ham yndet i grundtvigianske kredse?

”Som fuglespor i sne” er en væsentlig, grundig og kyndig bog, præget af et smukt neddæmpet personligt engagement.